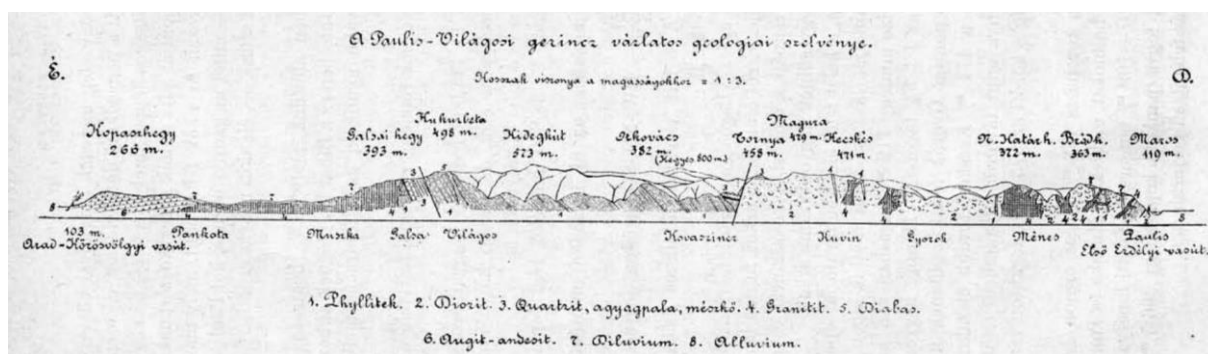

Befejezetlen fejezet

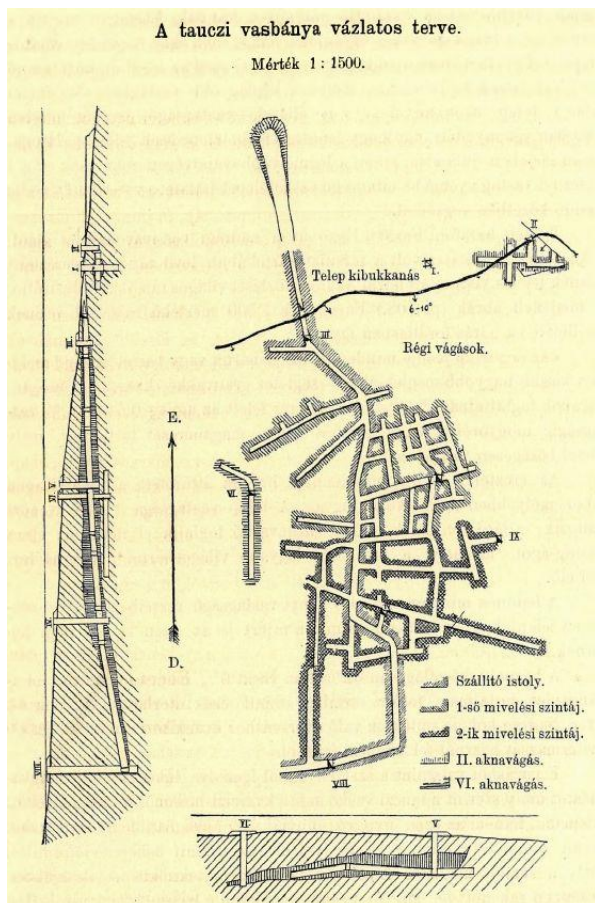
Id. Lóczy Lajos az aradi Hegyalján töltötte gyermekkorát, majd évtizedekkel később geológusi munkásságát is ezen a tájon kezdte: évekig térképezett a területen. Bár Arad vármegye geológiai térképét végül megszerkesztette, a könyvfejezetet, aminek mellékleteként szánta, végül soha nem írta meg. E térképnek egy előzetes, még kéziratos változatát mutatjuk most be, amely az SZTFH Földtani Igazgatóságának térképtárában található.

Id. Lóczy Lajos szülei a szabadságharc idején Arad vármegyéből Pozsonyba menekültek. Ott született meg Lajos nevű gyermekük 1849-ben. Innen a család előbb Pécsre költözött, majd vissza Arad vármegyébe, Ópálosra, ahol szőlőbirtokuk volt. Lóczy itt töltötte gyermekkorát 1854 és 1861 között. Geológiai tanulmányai után munkásságát szintén itt kezdte meg: először a Hegyes-Drócsa (mai nevén Zarándi-hegység) területén, majd annak tágabb környezetében térképezett két részletben. Először 1877-ig, amikor is elkísérte gróf Széchenyi Bélát kelet-ázsiai expedíciójára (a részleteket lásd 2017/50. számban – a Szerk.), majd hazatérte után, 1888-ig.

Hogy milyen lehetett a környék egykoron, azt jól illusztrálják Jancsó Benedek sorai, aki a térkép keleti harmadán ábrázolt hegyekről így írt *Az Osztrák-Magyar Monarchia írásban és képen* című könyvsorozatban: „A Bihar-hegységtől délnyugatra, a Fekete- és a Fehér-Körös között húzódik keletről nyugatra a Béli hegység, vagy másként a Moma Kodru, mely a Menyháza és Nadalbest aradmegyei községeknél kezdődő s jóformán különálló Izo gerinczczel hirtelen emelkedik ki a Fekete-Körös völgyéből. Legmagasabb csúcsai Arad- és Biharmegye határán a Nagy Arad (1141 méter) és a Merisóra (1099 méter). Az Izo gerincznek a Moma Kodruval való összekötő része a Punkoj csúcstól délkeletre forduló gerincz, mely a Momáig 930 méter magasságban húzódik s mely egyúttal a Moma Kodru tulajdonképi fő gerinczének is tekinthető.

E hegység völgyeiben fekszenek Aradmegye éjszakkeleti részének románoktól lakott apró községei, melyek között legtekintélyesebb a régen Deszninek nevezett Dézna, egykor mezőváros, egy Boros-Sebestől éjszakkeletre fekvő kies völgyben. A község fölötti erdős hegy tetejét régi vár romjai koronázzák. Környéke igen gazdag vaskövekben, melyeknek bányászása és kiolvasztása még nem régiben is a lakosság egyik fő foglalkozása volt. Déznától keletre és éjszakra, föl egészen Menyházáig lépten-nyomon olvasztó kemenczékre bukkanunk a völgyekben. Menyháza a déznai völgynek éjszaki irányban legvégső községe, mely nemcsak a környékén folytatott vas- és vörös márványkőbányászat miatt érdemel említést, hanem kitűnő hévizeiért

is. Nem régiben még kezdetleges fürdője gróf Wenckheim Frigyes birtokába jutván, a tulajdonos bőkezűségéből ma egyike a vidék legjobb berendezésű fürdőhelyeinek.”

A leírásban említett Dézna környéki „vaskövek” Lóczy 1:250 000-es méretarányú térképén is feltűnnek: az északkeleti részen található piros jelek mutatják a lelőhelyüket. (A környéken kitermelt vasércet feldolgozásáról a részleteket pedig lásd sorozatunk 2018/25. számában – a Szerk.) Ezekről nyugatra találjuk a menyházai „kitűnő hévizeket”, melyek forrását kék körök jelzik. A térkép alján húzódó jelmagyarázat részletessége jól mutatja, hogy Lóczy milyen alapos munkát végzett.

A térkép közepét uraló, rózsaszínnel jelzett fillitekről így ír a Magyar Királyi Földtani Intézet Évi Jelentése 1883-ról című kiadványban: „Az Otkovács-, Hidegkút- és Korcsmahegy-tetőkkel jelzett főgerinczen a phyllitek unalmas egyhangúsága tanulmányozható.

Kékesszürke, gyengén redőzött, sericites, csillámos változatok és csomós palás quarцитok azonban itt is előfordulnak. Az utóbbiakban bőven van pyrit behintve, melynek elváltozása limonitra egyes padokat oly annyira vastartalmúvá tesz, hogy azok kibányászása is megkíséreltetett. Egy ilyen limonit-telep található az Otkovács éjszaki oldalán. A kovaszinczi völgy felső részében finom quarцит pala és quarцzarkózák közt a sericitpala is feltűnőbbben jelentkezik. Benne rézérczek is (Azurit-Malachyt és Chrysocolla) előfordulnak. A kovaszinczi bányahelyen (Cioka bania) az agyagcsillámpalában oly csalogatóan mutatkoztak a rézércz-impregnációk, hogy már ismételve nagy veszteséggel járó sikertelen bányamiveletre adtak okot.”

Az itt bemutatott, kéziratos térképet Pitter Tivadar, magyar királyi térképész rajzolta meg. Hogy pontosan melyik évben, azt nem tudjuk, nincs a térképen feltüntetve és jelentés sem készült róla. Viszont 1894-ben megjelent e térkép kiegészített, befejezett változata: Arad vármegye geológiai térképe, melynek címnegyede szerint a térképet „a m. kir. földtani intézet megbízásából Lóczy Lajos, Dr. Pethő Gyula és Dr. Szontagh Tamástól eszközölt részletes felvételek alapján tervezte L. Lóczy Lajos, rajzolta Papp Károly, műegyetemi tanársegéd”. E térkép gyakorlatilag egy az egyben átvette a korábbi, kéziratos térkép jelmagyarázatát, csupán néhány képződmény színezése tér el attól. Ennek a késznek tekintett térképnek a tetején olvasható, hogy „Melléklet Arad vármegye monografiájához”.

E monográfia gondolata jóval e térkép elkészülte előtt született: A Magyarország vármegyéi és városai (Magyarország monografiája) sorozat a magyar korona országai történetének, földrajzi, képzőművészeti, néprajzi, hadügyi és természeti viszonyainak, közművelődési és köz-

gazdasági állapotának enciklopédiája lett volna. „Egy lelkes és bátor írói gárda óriási munkára vállalkozott. Megírja Magyarország történetét és jelenkorát vármegyénként, városonként, olyan kiterjedésben, olyan részletességgel, a minőre nincs példa a gazdag külföldi irodalomban. Ez is legyen dicsősége Magyarországnak. Ilyen magasra emelkedett a század elején még oly szegény, jelentéktelen magyar irodalom!” – írta Jókai Mór az első kötet előszavában.

A terv az volt, hogy mind a 64 vármegyéről készül egy nagyon részletes leírás. A monográfia központi szerkesztőbizottságának tagja volt Lóczy is. Végül összesen 21 vármegye leírása, valamint három kisebb földrajzi egység története jelent meg. Ennek a sorozatnak a része lett volna Arad vármegye és Arad szabad királyi város monográfiája is. Az első kötet a vármegye geológiáját, valamint növény- és állatvilágát, a második a terület történelmét, a harmadik a néprajzát és gazdaságát mutatta volna be. 1892 és 1913 között végül egyetlen rész kivételével a teljes monográfia megjelent: a földtani rész megírását ugyanis a megye szülöttére, Lóczyra bízták, ő azonban végül sosem írta ezt meg.

Babinszki Edit

(Megjelent az Élet és Tudomány 2023/42. számában.)